

BUHARA HALK SOVYET CUMHURİYETİ'NİN İDARİ YAPILANMASI VE SOSYO-EKONOMİK REFORMLARI

Nurullah ÇETİN

nurullahcetin09@gmail.com
0000-0003-4402-5966

Araştırma Makalesi
Research Article

Geliş Tarihi

Received: 20.11.2024

Kabul Tarihi

Accepted: 27.12.2024

ADMINISTRATIVE ORGANISATION AND SOCIO-ECONOMIC REFORMS OF BUKHARA PEOPLE'S SOVIET REPUBLIC

ÖZ *Buhara Halk Sovyet Cumhuriyeti (BHSC)'nin 1920-1924 yılları arasındaki dönemi, Sovyetler Birliği'nin Türkistan coğrafyasındaki sosyalist dönüşüm çabalarını anlamak açısından kritik bir örnek teşkil etmektedir. Cumhuriyetin idari yapılanması, Sovyetler Birliği'nin merkezi otorite anlayışına uygun şekilde organize edilmiş ve bu yapı, yerel yönetimlerdeki geleneksel unsurların etkisini sınırlandırmayı hedeflemiştir. Merkezi denetimi güçlendirmek amacıyla, yerel idarecilerin atanmasında doğrudan müdahalelerde bulunulmuş ve parti organları üzerinden idari kontrol sistematik bir şekilde tahkim edilmiştir. Sovyet yönetimi, bu süreçte sosyal politikalar ve ekonomik alanlarda kapsamlı dönüşüm programları hayata geçirmiştir. Sovyet ideolojisinin toplumsal düzeyde benimsenmesini temin etmek amacıyla eğitim ve kültür alanlarında çeşitli düzenlemeler gerçekleştirilmiştir. Ancak, bu düzenlemeler, yerel halkın geleneksel değerleriyle uyumsuzluk göstererek toplumsal dinamikler üzerinde kalıcı etkiler bırakmıştır. Bu bağlamda, BHSC'nin idari yapılanması ve sosyo-ekonomik reformların incelenmesi, bölgenin tarihsel gelişimi anlamak açısından büyük bir öneme sahiptir. Bu çalışmada, BHSC'nin kuruluş süreci, yönetim yapısı ve uygulanan reform politikaları ele alınarak, bölgedeki sosyal, ekonomik ve kültürel dönüşüm süreçleri kapsamlı bir şekilde analiz edilmiştir. Çalışma, BHSC'nin idari yapılanmasında Sovyet ideolojisinin rolü, geleneksel yapılarla uyumsuzluktan kaynaklanan çatışmalar ve reformların toplumsal dönüşüm üzerindeki sonuçlarını incelemektedir. Ayrıca, ekonomik, eğitim ve sosyal reformlar ile Sovyet ideolojisinin yerel halk üzerindeki etkileri değerlendirilmektedir.*

Anahtar Kelimeler: Sovyetler Birliği, Buhara Halk Sovyet Cumhuriyeti, İdari Yapılanma, Merkezi Planlama, Toplumsal Değişim

ABSTRACT *The period of the Bukhara People's Soviet Republic (BPSR) between 1920-1924 constitutes a critical example for understanding the Soviet Union's socialist transformation efforts in Turkestan. The administrative structure of the republic was organised in accordance with the Soviet Union's understanding of central authority and aimed to limit the influence of traditional elements in local governments. In order to strengthen central control, direct interventions were made in the appointment of local administrators and administrative control through party organs was systematically consolidated. In this process, the Soviet administration implemented comprehensive transformation programmes in social policies and economic areas. In order to ensure the adoption of Soviet ideology at the social level, various arrangements were made in the fields of education and culture. However, these regulations were incompatible with the traditional values of the local population and left lasting effects on social dynamics. In this context, analysing the administrative structure and socio-economic reforms of the BPSR is of great importance for understanding the historical development of the region. In this study, the establishment process of the BPSR, its administrative structure and the reform policies implemented are discussed and the social, economic and cultural transformation processes in the region are comprehensively analysed. The study will examine the role of Soviet ideology in the administrative structure of the BPSR, the conflicts arising from the incompatibility with traditional structures and the consequences of reforms on social transformation. In addition, the effects of economic, educational and social reforms and Soviet ideology on the local population will be evaluated.*

Keywords: Soviet Union, Bukhara People's Soviet Republic, Administrative Structuring, Central Planning, Social Change

GİRİŞ

20. yüzyılın başları, dünya tarihinin toplumsal, siyasi ve ekonomik açıdan en çalkantılı dönemlerinden biri olarak dikkat çeker. Birinci Dünya Savaşı, milyonlarca insanın hayatını derinden etkileyerek dünya genelinde imparatorlukların zayıflamasına ve yerel halklar arasında yeni siyasi arayışların doğmasına neden olmuştur. Bu arayışların en önemlisi, 1917 yılında Rusya'da gerçekleşen Ekim Devrimi'dir. Ekim Devrimi, yalnızca Rusya'nın siyasi düzenini köklü bir şekilde dönüştürmekle kalmamış, aynı zamanda Çarlık İmparatorluğu'nun geniş topraklarında derin toplumsal ve ekonomik dönüşümleri tetiklemiştir. Bu dönüşümlerin merkezinde yer alan Türkistan, Sovyetler Birliği'nin ideolojik projeleri çerçevesinde yeni bir döneme adım atmıştır.

Ekim Devrimi'nin ardından Bolşevik hükümeti, Türkistan'daki sosyal ve ekonomik düzeni dönüştürmek üzere kapsamlı reform projeleri başlatmayı hedeflemiştir. Lenin liderliğindeki Sovyet yönetimi, Türkistan'ı yalnızca geri kalmış bir sömürge olarak değil, aynı zamanda sosyalist dönüşüm için bir model alanı olarak görmüştür. Buhara'da emirlik düzenine karşı gelişen devrimci hareketler, Sovyetler Birliği'nin desteğiyle birleşerek yeni bir siyasi yapının inşasına zemin hazırlamıştır.

1920 yılında Buhara'da emirlik rejimi sona erme sürecine girmiştir. Feyzullah Hocayev liderliğindeki Yaş (Genç) Buharalılar, bu sistemin kaldırılmasını ve demokratik seçimlerle yeni bir yönetim sistemine geçilmesini savunmuşlardır. Hocayev, adalet ve hukuka dayalı bir toplumun inşasını öne sürerek, bu hedef doğrultusunda Rusya Komünist Partisi'nin programına atıfta bulunmuştur. Ancak, Genç Buharalılar ile Buhara Komünist Partisi arasında belirgin ideolojik ve stratejik farklılıklar ortaya çıkmıştır. Bunun sonucunda Buhara Komünist Partisi, Yaş Buharalılarla geçici bir ittifak kurarak emirlik rejimini sona erdirmek amacıyla bir askeri müdahale planı hazırlamıştır (Kudukhov, 2012: 86-87).

1920 yılının ağustos ayının sonunda Kızıl Ordu, Buhara'ya yönelik geniş çaplı bir askerî harekât başlatmıştır. Modern silahların kullanıldığı bu operasyonlar ciddi yıkıma yol açmış ve emirlik ordusu direniş gösterememiştir. Emir, şehri terk etmek zorunda kalırken, Yaş Buharalılar Bolşevik desteğiyle bir halk cumhuriyeti kurma girişiminde bulunmuşlardır. Nihayetinde, Ekim 1920'de BHSC kuruluşu resmen ilan edilmiştir. Ancak, yeni kurulan bu hükümet, kısa süre içinde Sovyet etkisi altına girmiş ve bağımsızlık iddialarına rağmen Sovyet kontrolünde bir yönetim yapısına dönüşmüştür (Yılmaz ve Ata, 2004: 206-207).

Bolşeviklerin Buhara'daki varlığı, sosyalist ideolojinin bölgeye uyarlanması açısından önemli fırsatlar sunarken, aynı zamanda derin çelişkileri ve uyumsuzlukları da beraberinde getirmiştir. Emirlik düzenine dayalı sosyal ve ekonomik yapıların yanı sıra halkın muhafazakâr ve geleneksel değerleri, Sovyet reformlarının uygulanabilirliğini ciddi şekilde sınırlandırmıştır. Buhara'da, Bolşeviklerin modernleşme ve sosyalist toplum inşa etme girişimlerine karşı yoğun direnişler ortaya çıkmış, bu durum reform süreçlerini yavaşlatmıştır. Ancak, tüm bu zorluklara rağmen BHSC, Sovyetler Birliği'nin Türkistan'da sosyalist dönüşüm projelerini hayata geçirme sürecindeki önemli bir basamağı temsil etmektedir.

Bu çalışma, BHSC'nin kuruluş süreci, idari yapılanması ve sosyalist reform politikalarını ele alarak, bölgenin sosyal, ekonomik ve kültürel dönüşümünü analiz etmeyi amaçlamaktadır. BHSC örneği, Sovyetler Birliği'nin yerel dinamiklere uyum sağlama konusundaki sınırlılıklarını ve sosyalist ideolojinin bölgede nasıl bir etki yarattığını anlamak için değerli bir zemin sunmaktadır. Çalışmada, BHSC'nin idari yapısının yanı sıra ekonomik, eğitim ve sosyal reformlar üzerinden bölgenin dönüşüm süreci ayrıntılı bir şekilde incelenecektir.

Bu bağlamda, Buhara deneyimi, Sovyet politikalarının Türkistan coğrafyasındaki etkilerinin ve sınırlarının değerlendirilmesine katkı sağlamaktadır.

BUHARA HALK SOVYET CUMHURİYETİ'NİN KURULUŞU VE İDARİ YAPILANMASI

BHSC'nin kuruluş süreci, Türkistan coğrafyasındaki siyasi, toplumsal ve ekonomik dönüşümün en dikkat çekici örneklerinden birini teşkil etmektedir. Çarlık Rusyası'nın genişlemeci politikaları, Buhara Hanlığı'nın bağımsızlığını giderek zayıflatmış ve bölgeyi Rusya'nın siyasi ve ekonomik çıkarlarına entegre etmiştir. Buhara Emirligi, Muzaffer Han döneminde 1866 İcrar ve 1868 Zirebulak savaşlarında Rusya karşısında yenilgiye uğramış ve 1873 yılında imzalanan 18 maddelik dostluk anlaşmasıyla yarı bağımlı bir statüye geçmiştir. Rusya'nın Buhara üzerindeki etkisi yalnızca siyasi alanla sınırlı kalmamış; ekonomik ve toplumsal yapıyı da yeniden şekillendiren bir süreç olarak kendini göstermiştir. Hanlık düzeni çerçevesinde geleneksel olarak soyluların, dini liderlerin ve hanedan mensuplarının elinde toplanan geniş toprak mülkiyeti, ekonomik eşitsizlikleri daha da derinleştirmiştir. Bu durum kırsal kesimlerde halkın ekonomik durumunu zayıflatırken, şehirlerdeki zanaatkarlar ve tüccarlar da Rusya'dan gelen sanayi ürünleriyle rekabet edemez duruma düşmüştür. Çarlık yönetiminin bölgedeki sömürgeci uygulamaları, Buhara halkı için hem ekonomik bir yük hem de toplumsal baskı yaratmıştır (Hatunoğlu, 2019: 128).

1917 Ekim Devrimi'nin ardından, Lenin liderliğindeki Bolşevik hükümeti, Türkistan gibi geri kalmış bölgelerde sosyalist bir düzen inşa etmeyi temel bir hedef olarak benimsemiştir. Bolşevikler, bu bölgelerdeki hanlık sistemlerini ve yerel yönetim düzenlerini tasfiye ederek, Sovyet modeline uygun merkezîyetçi bir sistem kurmayı amaçlamaktaydı. Ancak Buhara, bu hedeflerin uygulanmasında ciddi zorluklar barındıran bir bölge olarak öne çıkmıştır. Hanlık düzenine dayalı güçlü geleneksel yapılar, dini liderlerin halk üzerindeki etkisi ve Sovyet ideolojisine karşı duyulan güvensizlik, bu coğrafyada dönüşüm sürecini oldukça karmaşık bir hale getirmiştir. Sovyetler Birliği'nin Türkistan'daki politikaları, bölgenin yerel koşullarını dikkate almaksızın uygulandığından, yoğun direnişlerle karşılaşmıştır. Özellikle Buhara'daki toplumsal yapı, Bolşeviklerin hayata geçirmeyi hedeflediği sosyalist reformlarla ciddi bir çatışma içerisinde olmuştur (Saray, 1975:199-202).

1920 yılına gelindiğinde, Buhara'daki siyasi istikrarsızlık ve toplumsal gerilimler doruk noktasına ulaşmıştır. Alim Han'ın (1910-1920) döneminde Buhara, ekonomik olarak zayıflamış ve halk ağır vergilerle sömürü düzeninin baskısı altında yaşamıştır. Hanlık yönetimi, geniş toprak mülkiyetinin birkaç bey ve dini liderin kontrolünde olduğu, köylülerin ise tarımsal üretimin esas yükünü taşıdığı bir yapıya dayanıyordu. Bu ekonomik eşitsizlik ve siyasi baskı ortamı, devrimci fikirlerin yayılması için elverişli bir zemin oluşturmuştur. Devrimci hareketler, özellikle Bolşeviklerin Türkistan'daki faaliyetleriyle güç kazanmıştır. 1920 yılının Eylül ayında, Kızıl Ordu'nun desteğiyle gerçekleştirilen bir ayaklanma, hanlık düzenine son veren önemli bir dönüm noktası olmuştur. Bolşevikler, Buhara'daki devrimci gruplarla iş birliği yaparak Emir Alim Han'ın yönetimine son vermiştir. Emir, Afganistan'a kaçmak zorunda kalmış ve Buhara Hanlığı'nın yüzyıllardır süregelen düzeni Kızıl Ordu'nun müdahalesiyle sona erdirilmiştir (Dumlupınar, 2023:212-213).

Buhara Hanlığı'nın yıkılması, Sovyetler Birliği'nin Türkistan üzerindeki siyasi gücünü artıran kritik bir dönüm noktası olarak değerlendirilmelidir. Bolşeviklerin Buhara üzerindeki kontrolünü pekiştirmek amacıyla gerçekleştirdiği bu müdahale, yalnızca bir hanlık rejimini ortadan kaldırmamış, aynı zamanda sosyalist

ideolojinin bölgeye nüfuz etmesinin önünü açmıştır. 8 Ekim 1920’de BHSC’nin ilan edilmesiyle, idari kadrolarını hızla oluşturmuşlardır (RGAE, 1996: 158; Hatunoğlu, 2016a: 122).

BHSC’nin idari kadro yapısı şu şekildedir: Cumhuriyetin devlet başkanlığı görevini Feyzullah Hocayev üstlenmiştir. Osman Hocayev, Buhara Merkez Yürütme Komitesi Başkanı olarak görev yapmıştır. Muhtar Saidjanov, Merkez İcra Komitesi Kâtibi olarak görev yapmış, Musa Saidjanov ise İç İşleri Bakanı olarak kamu düzeni ve güvenlikten sorumlu olmuştur. Kari Yoldash Pulatov, Milli Eğitim Bakanı olarak eğitim politikalarının düzenlenmesini üstlenmiştir. Abdulkadir Muhitdinov, Ticaret ve Sanayi Bakanlığı görevini yürütmüş ve aynı zamanda Merkez İnkılap Başkanı olarak da çalışmıştır. Abdurrauf Fitrat, Devlet Denetleme Başkanı olarak denetim süreçlerinden ve Eğitim Bakanlığı görevinden sorumlu olmuştur. Abdulvahid Burhanov, BHSC Merkez İcra Komitesi Başkan Yardımcılığı yapmıştır. Mukammil Burhanov, Buhara Adalet Bakanı olarak görev almıştır. Bununla birlikte Bori Hocayev Buhara Devlet Hazine Görevlisi, Naim Yoqubov Dış İşleri Bakanlığı Başkanı, Vafo Choliboyev İç İşleri Bakanlığı Görevlisi ve Musacan Saidcan Ziraat Bakanı olarak çalışmıştır. Buhara’da yeni kurulan devletin bünyesinde görev alan kişiler, Ceditçilik hareketinin önde gelen temsilcilerindendir. Bu kişiler, devletin modern dünyaya uyum sağlaması amacıyla hızlı bir şekilde reform ve yenilik çalışmalarına girişmişlerdir (Orunbayev, 2020:63).

BHSC’nin devlet iktidarının yüksek organı olarak işlev gören Tüm Buhara Halk Temsilcileri Kurultayı, yılda bir kez toplanmaktaydı. Tüm Buhara Sovyet Halk Temsilcileri Kongresi olarak da anılan bu kurultay, devletin temel meselelerini görüşmek ve ilgili kararları almak amacıyla faaliyet göstermiştir. Temsiliyet sistemi, her 2.000 kişilik nüfusa bir delege düşecek şekilde organize edilmiştir. Bu doğrultuda, toplamda 350 delege kurultaya katılım sağlamıştır. Kurultayın temel yetki ve görevleri, BHSC Anayasası’nın onaylanması ve değiştirilmesi, dış ve iç politikaların belirlenmesi ve devlet sınırları ile idari-bölgesel yapılanmanın düzenlenmesi gibi kritik alanları kapsamaktaydı. Ayrıca, ağırlık ve ölçü sistemlerinin oluşturulması, para birimlerinin ihdası, vatandaşlık haklarının tanımlanması ve yabancıların yasal statüsünün düzenlenmesi de kurultayın sorumluluk alanları arasında yer almaktaydı. Dış ilişkiler bağlamında, yabancı devletlerle diplomatik ilişkilerin kurulması, savaş ilanı, barış müzakerelerinin yürütülmesi ve barış antlaşmalarının onaylanması gibi konular kurultayda ele alınmaktaydı. Mali alanda ise iç ve dış kredilerin yönetimi, gümrük ve ticaret anlaşmalarının hazırlanması, devlet bütçesinin onaylanması ve genel ekonomik planlamaların yapılması gibi meseleler, kurultayın yetkileri arasında bulunmaktaydı. Bunun yanı sıra, silahlı kuvvetlerin örgütlenmesine ilişkin temel ilkelerin belirlenmesi, yargı teşkilatına yönelik düzenlemelerin yapılması, genel ya da özel af kararlarının alınması gibi hususlar kurultayın önemli sorumlulukları arasında yer almaktaydı. Tüm bu işlevleriyle Tüm Buhara Sovyet Halk Temsilcileri Kongresi, BHSC’nin siyasal, ekonomik ve hukuki düzeninin inşasında merkezi bir konuma sahip olmuştur (BNSR TsIK, 1922: 5-7).

BHSC’nin bir diğer yüksek idari organı, Tüm Buhara Merkez Yürütme Komitesi’dir. Bu komite, cumhuriyetin en yüksek yasama, idari ve denetim organı görevini üstlenmiştir. Bu bağlamda, cumhuriyetin siyasal ve idari mekanizmalarının merkezinde yer almıştır. 23 Eylül 1921 tarihli İkinci Halk Vekilleri Sovyetleri Kongresi’nde seçilen Tüm Buhara Merkez Yürütme Komitesi, 85 üyeden oluşmaktaydı. Üyeler, vilayet temsilcileri (40), Buhara Komünist Partisi üyeleri (30) ve ulusal azınlık temsilcileri (Türkmenler, Kırgızlar vb., 15) olmak üzere belirlenmiştir. Tüm Buhara Merkez Yürütme Komitesi, yasama, yürütme ve denetim işlevlerini üstlenerek devletin işleyişinin kesintisiz bir şekilde sürdürülmesinden sorumlu en yüksek otorite olarak görev yapmıştır. Tüm Buhara Merkez Yürütme Komitesi, Halk Temsilcileri Sovyetleri Kongreleri arasında en yüksek otoriteyi teşkil etmiştir. Ancak, bu komitenin yetkileri bazı konularla sınırlı tutulmuştur. Özellikle, BHSC Anayasası’nın

onaylanması ve değiştirilmesi, savaş ilan edilmesi ve barış yapılması gibi yetkiler doğrudan Tüm Buhara Sovyet Halk Temsilcileri Kongresi'ne bırakılmıştır. Bunun dışındaki tüm işlev ve yetkiler ise Merkez Yürütme Komitesi tarafından üstlenilmiştir (İshanov, 1955: 109).

BHSC'nin bir diğer idari organı olan Halk Nazırlar Konseyi, devletin en üst düzey yürütme organı olarak geniş yetkilerle donatılmıştır. Konsey, birleşik bir yürütme organı olarak nazırlıkların faaliyetlerini koordine etmek, devlet düzeni ve yasallık çerçevesinde hızlı ve etkili bir şekilde çalışmalarını sürdürmelerini sağlamakla yükümlüydü. Ayrıca, mevcut yasaların ve kararların kararlılıkla uygulanmasını teşvik etmek, nazırlıkların yetki alanlarını koruyarak birbiriyle uyum içinde faaliyet göstermelerini temin etmek de Konsey'in görevleri arasındaydı. BHSC Anayasası'nın 31. maddesine göre, Halk Nazırlar Konseyi'nin oluşturulması Buhara Merkez Yürütme Komitesi tarafından gerçekleştirilmekteydi. Konsey; Halk Nazırlar Konseyi Başkanı, iki başkan yardımcısı ve adalet, içişleri, dışişleri, askerî işler, eğitim, sağlık, çalışma ve sosyal güvenlik, ticaret ve sanayi, maliye, ziraat ve devlet kontrolü gibi alanlardan sorumlu halk nazırlarından oluşmaktaydı. Buhara Merkez Yürütme Komitesi, Konsey Başkanı'nın ve halk nazırlarının atanması ve görevden alınması yetkisine sahip olup, bu yetkisini Anayasa'nın 31. ve 32. maddelerine dayandırmaktaydı (BNSR TsIK, 1922: 9-10).

Halk Nazırlar Konseyi'nin faaliyetlerini daha etkin kılmak adına, Büyük ve Küçük Şuralar oluşturulmuştur. Büyük Şura, halk nazırlarının katılımıyla ülkenin ekonomik ve siyasi meselelerini tartışmak ve çözüm üretmek için toplanırken, Küçük Şura ise halk nazırlarının yardımcılarında oluşmuş ve 26 Eylül 1921 tarihli bir karar doğrultusunda devlet açısından önemli meseleleri ön değerlendirme sürecine tabi tutmak, rapor hazırlamak ve bu raporları Büyük Şura'ya sunmak amacıyla kurulmuştur. Bunun yanı sıra, 4 Temmuz 1923 tarihinde alınan bir kararla Halk Nazırlar Konseyi Başkanlığı tesis edilmiş ve Konsey Başkanı ile iki başkan yardımcısından oluşan bu yapı, Konsey'in güncel sorunlara yönelik çalışmalarını hızlandırmayı amaçlamıştır. Ekonomik planlama ve idari organların faaliyetlerinin etkin bir şekilde denetlenmesi amacıyla ise, 14 Şubat 1922 tarihli hükümet kararıyla Organizasyon ve Planlama Komisyonu kurulmuştur. Bu komisyon, nazırlıkların organizasyon yapılarının uygunluğunu ve faaliyetlerinin durumunu periyodik olarak raporlamakla ve Sovyet yönetim mekanizmasının geliştirilmesine yönelik öneriler sunmakla görevlendirilmiştir. Ayrıca, 10 Aralık 1922 tarihinde alınan bir başka kararla Çalışma Konseyi kurulmuştur (İshanov, 1955: 115).

Çalışma Konseyi, Halk Nazırları Konseyi'nin sürekli bir organı olarak yapılandırılmıştır. Bir başkan, bir başkan yardımcısı ve Halk Nazırları Konseyi tarafından atanan altı üyeden oluşan bu konsey, cumhuriyetin ekonomik ve mali kurumlarının faaliyetlerini koordine etmekle görevlendirilmiştir. Aynı zamanda tarım, maliye, ticaret ve sanayi nazırlıklarının faaliyetlerini yönlendirme ve denetleme yetkisine sahipti. Çalışma Konseyi bünyesinde, farklı alanlarda uzmanlaşmış birimler oluşturulmuştur. Bu birimler arasında genel ekonomik meselelerin ele alınmasını sağlayan birim, vergi reformlarına odaklanan birim, mali ve bankacılık işlerinden sorumlu birim, vatandaşların sağlık hizmetlerinin korunmasını amaçlayan birim, iç borçlanma politikalarını değerlendiren birim ve inşaat işlerini düzenleyen birim yer almıştır. Her bir birim, konseyin işlevlerini yerine getirme sürecinde önemli rol oynamıştır. Konsey, ekonomik içerikli çeşitli konuları ele almakta, özellikle müsadere, kamulaştırma ile devlet işletmelerinin imtiyaz ya da kiralama yoluyla devredilmesine yönelik kararlar almaktaydı. Çalışma Konseyi, bu bağlamda ekonomik ve mali açıdan önem taşıyan kararlar ve düzenlemeler yayımlamış ve bu düzenlemeler, cumhuriyet sınırları içinde tüm kurumlar ve vatandaşlar için bağlayıcı nitelikte olmuştur. Söz konusu düzenlemeler, yalnızca Tüm Buhara Merkez Yürütme Komitesi'nin özel bir kararıyla askıya alınabilmekte veya iptal edilebilmekteydi (İshanov, 1955:

115). Bu bağlamda Çalışma Konseyi, ekonomik düzenin inşasında ve mali politikaların uygulanmasında merkezi bir otorite olarak faaliyet göstermiştir.

Sovyet yönetim organlarının yeniden yapılandırılması sürecinde, aynı veya benzer nitelikteki nazırlıkların birleştirilerek daha merkezi ve etkin bir yapıya dönüştürülmesi hedeflenmiştir. Bu bağlamda, Buhara Halk Nazırlıklar Konseyi'nin 12 Mart 1921 tarihli "Bazı Nazırlıkların Fonksiyonlarının Birleştirilmesi Hakkında" kararı doğrultusunda Ticaret ve Sanayi Nazırlığı ile Gıda Nazırlığı birleştirilerek Ekonomi Nazırlığı oluşturulmuştur. Çalışma, Sosyal Güvence ve Sağlık Nazırlıkları ise Çalışma, Sosyal Güvence ve Sağlık Nazırlığı adı altında birleştirilmiştir. 1922 yılının ağustos ayında, BHSC'nin yönetim yapısında kapsamlı dönüşümler gerçekleştirilmiş ve bu çerçevede Ulusal Ekonomi Yüksek Konseyi kurulmuştur (Muhamedova, 2018: 108). Ayrıca Devlet Denetleme Nazırlığı, Tüm Buhara Merkezi Yürütme Komitesi Başkanlığı'na bağlı Yüksek Denetim Dairesi olarak yeniden yapılandırılmıştır. Ancak Sovyet yönetimi, gerçekleştirilen reformların sonuçlarından tatmin olmamış ve Türkistan üzerindeki ekonomik nüfuzunu güçlendirmek ve tam kontrol sağlamak için 5-9 Mart 1923 tarihlerinde Buhara ve Harezim Cumhuriyetleri'nin katılımıyla ilk ekonomi konferansını organize etmiştir. Bu konferansın sonucunda alınan karar çerçevesinde, ekonomik entegrasyonu sağlamak amacıyla Orta Asya Ekonomi Konseyi oluşturulmuştur (Orunbayev, 2020:94-95).

BHSC'nin idari yapılanması, Sovyetler Birliği'nin bölgesel düzeyde yönetim modelini uygulama ve kurumsallaştırma çabalarının somut bir örneğidir. Bu yapılanma, Sovyetler Birliği'nin merkezîyetçi yönetim anlayışını Buhara'daki yerel dinamiklerle bütünleştirme hedefiyle şekillendirilmiştir. Bu süreçte, yerel yönetim yapıları yeniden düzenlenmiş ve merkezi hükümete bağlı bir şekilde faaliyet göstermeleri sağlanmıştır. Özellikle komiteler, idari mekanizmanın kilit unsurları olarak öne çıkmıştır. Beş üyeden oluşan bu komiteler, merkezi hükümet tarafından atanan ve onaylanan yasa, kararname ve yönetmeliklerin uygulanmasını denetlemekle görevlendirilmiştir. Ayrıca kamu otoritelerinin eğitim alanındaki faaliyetlerini yönlendirmiş ve kendi idari sınırları içinde bağımsız kararlar alarak sorunlara çözüm üretmiştir. Buna ek olarak, sosyal yardım faaliyetlerinin yürütülmesi ve denetlenmesi amacıyla kontrol komisyonları kurulmuş, bu komisyonlar toplumsal düzenin sağlanmasında önemli bir işlev üstlenmiştir.

Yerel yönetim sistemi, vilayetlere (bölgelere), tümenlere (kazalara), kentlere ve köylere kadar uzanan bir hiyerarşik yapıya dayalı olarak organize edilmiştir. Her vilayet, halk tarafından seçilen temsilcilerden oluşan bir kurultay aracılığıyla yönetilmiştir. Tümenler ve köylerdeki yerel kurultaylar ise daha küçük toplulukların sorunlarını ele almakta ve yerel ihtiyaçların ifade edilmesine olanak tanıyan platformlar olarak işlev görmüştür. Ancak, bu yönetim yapıları üzerinde Sovyet merkezîyetçi anlayışının belirgin bir etkisi olduğu görülmektedir. Bu durum, yerel özerklik alanının sınırlanmasına ve alınan kararların büyük ölçüde merkezi otoritenin politikaları doğrultusunda şekillenmesine neden olmuştur. İdari bölümlerin yapılanmasına ilişkin detaylar, aşağıdaki Tablo 1'de ayrıntılı olarak sunulmaktadır.

Tablo 1: 1920-1924 Yılları Arasında BHSC'nin İdari Yapısı (İshanov, 1955: 120).

Vilayetler	Tümenler ve Kentler
Baysun	Baysun, Derbent, Kum-Kurgan
Karşi	Beşkent, Kassam, Çim
Buhara	Atören, Vabkent, Bogaudin, Gimuyavan, Karakul
Guzar	Guzar, Tenge-Tarim, Yangi
Kermine	Kermine, Ziyavuddin, Hatırçi
Nurata	Nayman- Topdı, Nura, Nura- Rabat
Sarı-Asi	Yurchi, Karatoğ
Şahrısabz	Kitab, Çirakçi, Yakkabağ
Şirabad	Termiz, Kalif
Garm	Daryoz, Jırgıtol, Haid, Kalbai
Duşanbe	Hısab, Fayzabad, Yavan, Yangıbozor
Kulab	Muminabad, Hocalang
Kurgan-Tübe	Kobadıyon, Saroy
Kerk	Kızılayak, Holaç, Hojamboz
Çarçuy	Denov, Savot, Farob

BHSC idari yapısının merkeziyetçi bir model çerçevesinde kurgulandığını ortaya koymaktadır. Vilayetler, tümenler ve daha küçük yerel birimler arasındaki hiyerarşik düzen, Sovyet yönetim sistemine benzer bir organizasyon yapısının benimsendiğini göstermektedir. Bu durum, Buhara'nın geleneksel idari yapısından uzaklaştırılarak, Sovyetler Birliği'nin merkeziyetçi yönetim modeline uyum sağlama çabalarını açıkça yansıtmaktadır.

İdari düzenlemeler çerçevesinde yerel yönetim organlarının görevleri de belirginleşmiştir. Bu görevler arasında sulama sistemlerinin bakımı ve temizliği, yolların onarımı ve köprülerin korunması gibi altyapı çalışmalarının yanı sıra, devlet ve yerel vergilerin toplanması ve dağıtımı gibi mali sorumluluklar da bulunmaktadır. Ayrıca, Sovyet yönetiminin temel ilkelerinin köy halkına tanıtılması ve üst yönetim organlarının kararlarının hayata geçirilmesi gibi politik hedefler, yerel yönetimlerin ana faaliyet alanları arasında yer almıştır. Bu düzenlemeler, Sosyalist Cumhuriyet'in yapısal dönüşüm sürecinde daha etkin bir yönetim modeli oluşturmayı amaçlamıştır.

Cumhuriyetin ilk yıllarında Buhara'nın idari ve bölgesel yapısı, Sosyalist Cumhuriyet statüsüne geçiş sürecinde kapsamlı bir şekilde yeniden düzenlenmiştir. Buhara'nın Sosyalist Cumhuriyet'e dönüşümüyle birlikte, bu yapının daha etkin ve verimli hale getirilmesi hedeflenmiş ve bu doğrultuda çeşitli reform

çalışmaları gerçekleştirilmiştir. Beşinci Tüm Buhara Halk Temsilcileri Kurultayı'nda mevcut idari bölünmenin yetersizlikleri tartışılmış ve yerel yönetimlerin yeniden yapılandırılmasının bir gereklilik olduğu vurgulanmıştır. Nitekim, Tüm-Buhara Merkez Yürütme Komitesi tarafından "Buhara Sovyet Sosyalist Cumhuriyeti'nin Yeni İdari-Bölgesel Yapılanması Hakkında" bir kararname yayımlanmıştır. 1924 yılının sonunda, ulusal ve idari sınırların yeniden düzenlenmesi sürecinde Buhara Sovyet Sosyalist Cumhuriyeti lağvedilmiş, toprakları yeni kurulan Özbek Sovyet Sosyalist Cumhuriyeti ve Türkmenistan Sovyet Sosyalist Cumhuriyeti'ne dahil edilmiştir (Hatunoğlu, 2016a:123-124).

BUHARA HALK SOVYET CUMHURİYETİ'NİN SOSYO-EKONOMİK REFORMLARI

BHSC, Sovyetler Birliği'nin Türkistan'daki sosyalist dönüşüm sürecinde önemli bir rol oynamıştır. Bu Cumhuriyetin kuruluşu ve sonrasındaki reformlar, feodal yapıları sosyalist bir düzene dönüştürme, halkı Sovyet ideolojisiyle tanıştırma ve sosyalist toplum inşa etme amacı taşımaktadır. Ancak, bu reformların etkinliği, Sovyetler Birliği'nin merkeziyetçi politikaları ile yerel halkın geleneksel yapıları ve kültürel değerleri arasındaki çelişkilerle sınırlı kalmıştır. Ekonomik, eğitim ve sosyal reformlar birbirini tamamlayan unsurlar olarak tasarlanmış olsa da uygulamada karşılaşılan zorluklar ve direnişler, bu dönüşümün hızını ve kapsamını önemli ölçüde etkilemiştir.

Ekonomik Reformlar

BHSC'nin ekonomik yapılanması, Sovyetler Birliği'nin sosyalist ekonomi modelini bölgeye uyarlama çabalarının bir parçası olarak, merkezi planlama ilkesi doğrultusunda yapılandırılmıştır. Bu sistem, devletin tüm ekonomik faaliyetler üzerinde kontrol sahibi olmasını sağlamayı ve kaynakları sosyalist kalkınma hedeflerine göre yönlendirmeyi amaçlamaktaydı. BHSC'nin kurulmasından itibaren ekonomik yapının yeniden şekillendirilmesi, hem Sovyetlerin Türkistan üzerindeki hakimiyetini pekiştirme hem de halkın refahını artırarak Sovyet ideolojisine olan bağlılığı güçlendirme hedefini taşımaktaydı.

BHSC'nin yönetim yapısında kapsamlı dönüşümleri içeren kararlar, 15-18 Ağustos 1922 tarihlerinde gerçekleştirilen III. Tüm Buhara Kurultayı'nda alınmıştır. Kurultayın 18 Ağustos 1922 tarihli kararıyla Devlet Denetleme, Sağlık, Çalışma ve Sosyal Güvenlik Halk Nazırlıkları kaldırılmıştır. Finans, Ekonomi (Ticaret ve Sanayi) ve Tarım Halk Nazırlıklarının birleştirilmesiyle Ulusal Ekonomi Yüksek Konseyi oluşturulmuştur. Bu konseyin organizasyon yapısı, bir başkan, başkan yardımcısı ve merkezi idarelerin yöneticilerinden oluşan bir başkanlık modeli üzerine kurgulanmıştır. Bu yönetim modeli, Merkezi Maliye İdaresi, Merkezi Toprak ve Su İdaresi ile Merkezi Ticaret ve Sanayi İdaresi olmak üzere üç ana idareyi kapsamaktadır (Muhamedova, 2018: 108).

Merkezi Maliye İdaresi, Maliye Nazırlığının yerini alarak cumhuriyetin mali kaynakların yönetimi ve vergi sisteminin düzenlenmesi amacıyla kurulmuş önemli bir yapıdır. Bu yönetim birimi, Sovyetler Birliği'ndeki uygulamalara benzer şekilde, devletin maliye ve finans politikalarını belirleyerek sosyalist ekonomi modelinin temellerini atmakla sorumluydu. Yapısal olarak, vergi toplama, devlet kağıtlarının basımı, devlet hazinesi, küçük kredi işleri komisyonu ve ticaret-sanayiye hizmet sunan devlet bankası gibi birimlerden oluşmaktaydı. Bu birimler aracılığıyla devlet, halktan vergi toplama ve mali kaynakları sosyalist ilkeler doğrultusunda yeniden dağıtma görevini üstlenmiştir. Vergi toplama süreci, merkezi yönetimin bölgedeki

ekonomik faaliyetleri denetleme ve düzenleme işlevini yerine getirmesi açısından özel bir öneme sahiptir. Devlet hazinesi, maliye politikalarının yönlendirilmesinde kritik bir rol oynarken, ticaret ve sanayiye hizmet sunan devlet bankası ise özel sektöre sınırlı ölçüde hizmet sağlayarak devlet kontrolünde bir ekonomi modelinin güçlendirilmesine katkıda bulunmuştur. Bu yapı, sosyalist ilkelerin hayata geçirilmesi ve ekonomik sistemin merkezi bir anlayışla yönetilmesi adına önemli bir işlev görmüştür (İshanov, 1955: 117).

Merkezi Toprak ve Su İdaresi, Ziraat Nazırlığının yerini alarak toprak ve su olmak üzere iki alt birimden oluşan bir yapı olarak teşkil edilmiştir. Bu kurum, bölgenin tarımsal gelişimini desteklemek, sulama sistemlerini iyileştirmek ve topraksız köylülere toprak dağıtmak gibi stratejik görevler üstlenmiştir. Buhara bölgesinin tarımsal potansiyelini değerlendirmek ve bu potansiyeli Sovyet ekonomisinin ihtiyaçları doğrultusunda kullanmak amacıyla kurulan bu yönetim, tarımda üretkenliği artırmayı hedefleyen çeşitli çalışmalar yürütmüştür (İshanov, 1955: 117). Kurum, özellikle pamuk üretimi ve koyun yetiştiriciliği gibi alanlara öncelik tanımıştır. Çünkü pamuk, Sovyet ekonomisi açısından sanayide kullanılan temel hammaddelerden biri olarak stratejik bir öneme sahipti. Bunun yanında, koyun yetiştiriciliği bölge halkının temel geçim kaynaklarından biri olarak desteklenmiş, bu sayede yerel halkın ekonomik faaliyetlerinin sosyalist planlama sürecine entegrasyonu sağlanmıştır. Bu süreç, halkın devlet tarafından desteklenen üretim faaliyetlerine katılımını teşvik etmeyi amaçlamıştır. Sulama sistemlerinin geliştirilmesi ve genişletilmesi, BHSC'deki tarımsal üretimin verimliliğini artırmayı hedefleyen diğer önemli bir unsur olarak ön plana çıkmıştır. Bu hedef, Sovyet sisteminin bölgedeki etkisini güçlendirme çabalarının bir parçası olarak benimsenmiştir (Kılıçaslan, 2024: 614-615).

Merkezi Toprak ve Su İdaresi'nin önemli görevlerinden biri de topraksız ve az topraklı köylülere toprak dağıtımını yapmaktır. Bu dağıtım süreci, Sovyet ideolojisinin tarım reformu anlayışına uygun olarak, toprakların kolektifleştirilmesini ve tarımsal üretimin sosyalist ekonomi modeline uygun şekilde yönlendirilmesini sağlama amacını taşıyordu. Topraksız köylülerin toprak sahibi yapılması, yerel halkın Sovyet sistemine olan bağlılığını artırmayı hedefleyen bir politika olarak uygulanmıştır. Bu politika, aynı zamanda toplumsal sınıflar arasında denge sağlama amacı güdüyordu ve Sovyetlerin kolektivizasyon sürecinin bir parçasıydı. Bu şekilde, devletin tarımsal alandaki kontrolü güçlendirilmiş, halkın kolektif tarım faaliyetlerine yönlendirilmesi sağlanmıştır (Turan, 2011: 312).

Merkezi Ticaret ve Sanayi İdaresi, Ticaret ve Sanayi Nazırlığının kaldırılmasının ardından kurulmuş ve Buhara Cumhuriyeti'nin ticaret ve sanayi faaliyetlerini düzenlemek, yönlendirmek ve kontrol altına almak amacıyla yapılandırılmıştır. Bu dönemde, Basmacı hareketine karşı mücadele yoğunlaşmış, bu durum ekonomik kaynakların merkezileştirilmesi ve etkin bir şekilde yönetilmesi gerekliliğini ortaya koymuştur. Bu bağlamda, Buhara Cumhuriyeti Ulusal Ekonomi Yüksek Konseyi, ekonomik kaynakların stratejik bir biçimde yönlendirilmesi ve Basmacı hareketinin bastırılmasında kritik bir rol üstlenmiştir (Yeşilot ve Özdemir, 2021: 292).

Sanayileşme süreci ise Sovyet yönetiminin uygulamaya koyduğu ekonomik reformlar arasında yer almakta olup, Buhara'daki küçük ölçekli sanayi işletmelerine destek verilmesi bu sürecin önemli bir parçasını oluşturmuştur. Tekstil ve gıda sanayileri başta olmak üzere, bölgeye küçük çaplı fabrikalar kurulmuş ve ekonomik kalkınma hedeflenmiştir. Ancak, bu reformların istenilen sonuçları doğurabilmesi için gerekli altyapı ve sermaye birikiminin bulunmaması, sanayi üretiminin ve ekonomik kalkınmanın öngörülen hızda ilerlemesini engellemiştir. Sanayileşme hamleleri, tarımda modernleşmeyi teşvik ederek ekonomik bağımsızlık hedeflerine ulaşmayı amaçlamış olsa da bölgedeki hanlık düzeni, yerel gelenekler ve feodal

ilişkiler bu süreçte ciddi bir engel teşkil etmiştir. Bu nedenle, sanayileşme girişimleri belirli ölçüde gelişme kaydetmiş ancak kalıcı ve geniş çaplı dönüşümler gerçekleştirememiştir (Orunbayev, 2020:100-102).

Ekim 1923'te gerçekleştirilen IV. Tüm Buhara Kurultayı'nda, Sovyet inşası konusu ayrıntılı bir şekilde ele alınmıştır. Bu kurultayda alınan karar doğrultusunda, Buhara Cumhuriyeti'nin ekonomik gücünü en kısa sürede artırmak amacıyla, daha önce feshedilen Tarım, Maliye ve Ticaret Nazırlıkları yeniden teşkil edilmiştir. Bu düzenleme çerçevesinde, BHSC'nin Halk Ekonomi Yüksek Konseyi feshedilmiştir. Cumhuriyetin ulusal ekonomisinin genel yönetimini sağlamak ve Buhara Cumhuriyeti'nin ekonomik yapılandırma sürecini diğer Türkistan cumhuriyetlerindeki benzer faaliyetlerle uyumlu hale getirmek amacıyla, 5 Mart 1923 tarihli Orta Asya Ekonomik Konferansı'nın kararıyla, Buhara Ekonomik Konseyi, Halk Nazırları Konseyi bünyesinde kurulmuştur. Buhara Ekonomik Konseyi, cumhuriyetin en yüksek ekonomik organı olarak tanımlanmış ve faaliyetlerinde Merkezi Yürütme Komitesi ile BHSC Halk Nazırları Konseyi'ne karşı sorumlu tutulmuştur. Buhara Ekonomik Konseyi, birkaç önemli yönetici ve yetkiliden oluşuyordu. Bu yöneticiler arasında, Buhara Merkez Yürütme Komitesi tarafından atanan bir başkan, Orta Asya Ekonomik Konseyi'nin önerisiyle ve Buhara Halk Nazırları Konseyi'nin onayıyla görevlendirilen bir başkan yardımcısı, Devlet Planlama Komitesi Başkanı ve Ticaret, Sanayi, Tarım, Maliye, İçişleri ile Devlet Denetleme Nazırlarından oluşmaktaydı (İshanov, 1955: 117-118).

Buhara Ekonomik Konseyi, BHSC'nin ekonomik ve mali politikalarının düzenlenmesi ve uygulanması hususunda merkezi bir role sahiptir. Konseyin temel görevleri arasında, Cumhuriyet'in tek bir ekonomik ve mali planının hazırlanması, değerlendirilmesi ve hayata geçirilmesi yer almaktadır. Bunun yanı sıra, ekonomik kalkınma süreçlerini yönlendirmek amacıyla tüm nazırlıkların ve ilgili idari birimlerin faaliyetlerinin genel yönetimini üstlenmektedir. Ayrıca, Halk Nazırları Konseyi, Buhara Merkez Yürütme Komitesi ve Orta Asya Ekonomi Konseyi tarafından alınan kararların, taşra ve merkez teşkilatları aracılığıyla uygulanmasını sağlamak ve bu uygulamaların denetimini gerçekleştirmek de Konseyin sorumlulukları arasındadır. Ekonomik inşaa sürecinin etkin bir şekilde ilerleyebilmesi için alınan kararların koordinasyonu ve gözlemlenmesi, Konseyin görev tanımında önemli bir yer tutmaktadır.

Buhara Ekonomik Konseyi, Cumhuriyet'in ekonomik inşaa alanındaki tüm organlarının faaliyetlerini koordine etmek ve kontrol etmekle görevlidir. Ayrıca, maddi kaynakların uygun ve tasarruflu bir şekilde kullanılmasını sağlamak da temel sorumlulukları arasındadır. Konsey, Orta Asya Ekonomi Konseyi'nin direktifleri doğrultusunda BHSC'nin ekonomik planını geliştirmek, ekonomik organların programlarını ve planlarını koordine etmek, bu planları Orta Asya Ekonomi Konseyi'ne sunmak ve yetki sınırlarını aşan durumlarda bu planların savunulmasını üstlenmiştir. Kabul edilen ekonomik planın uygulanması gerek merkezî yönetim gerekse taşra organları tarafından özenle izlenmekte ve denetlenmektedir. Ekonomik Konsey, Halk Nazırları Konseyi, Buhara Merkez Yürütme Komitesi ve Orta Asya Ekonomi Konseyi'nin talebi üzerine veya kendi inisiyatifiyle ekonomik konularda yasa tasarıları ve direktifler hazırlayarak bunları ilgili organların onayına sunmaktadır. Bunun yanı sıra, BHSC sınırları içinde faaliyet gösteren anonim şirketlerin tüzüklerinin onaylanması ve Halk Nazırları arasındaki anlaşmazlıkların çözümü gibi görevler de Ekonomik Konsey'in yetki alanına dâhildir. Gerekli görüldüğünde, ilgili organların karar ve düzenlemelerinin reddedilmesi veya askıya alınması yetkisi de Ekonomik Konsey'e tanınmıştır. Tüm bu görevleri yerine getirmek ve Cumhuriyet için birleşik bir ekonomik plan oluşturmak amacıyla, Buhara Ekonomik Konferansı bünyesinde Devlet Planlama Komisyonu kurulmuştur. Bu komisyon, planın geliştirilmesi ve uygulanmasının etkin bir şekilde denetlenmesinde önemli bir rol üstlenmiştir (Orunbayev, 2020: 95; İshanov, 1955: 118-119).

Eğitim Reformları

Buhara'da gerçekleştirilen eğitim reformları, dönemin Ceditçilik hareketi ile yakından ilişkilidir. Ceditçilik, Türkistan coğrafyasında eğitim ve kültür alanında yenilikçi yaklaşımları savunan bir fikir akımı olarak öne çıkmıştır. Buhara'daki reformlar, geleneksel medrese sisteminin çağdaş bir eğitim anlayışına evrilmesine yönelik çabalarla şekillenmiştir. Bu bağlamda, yeni usul okulların açılması ve eğitimin laik bir temel üzerinde yeniden yapılandırılması temel hedefler arasında yer almıştır. Abdurrauf Fitrat ve Osman Hoca gibi aydınların öncülüğünde gerçekleştirilen bu reformlar, Batılı eğitim modellerinden esinlenerek oluşturulmuş ve toplumun sosyal ve entelektüel gelişimine katkı sağlamayı amaçlamıştır. Cedit okulları, yalnızca okuma-yazma oranını artırmayı değil, aynı zamanda halkın sosyal bilinç düzeyini yükseltmeyi de hedeflemiştir. Bu okullar, geleneksel eğitim anlayışını eleştirerek, medreselerin modernleştirilmesi ve eğitimin daha kapsayıcı hale getirilmesi gerektiğini savunan bir bakış açısı sunmuştur. Özellikle kadınların eğitime dahil edilmesi ve çocukların modern pedagojik yöntemlerle yetiştirilmesi, dönemin toplumsal yapısında önemli bir dönüşüme yol açmıştır (Hatunoğlu, 2016b: 21).

BHSC kurulmasıyla Yaş (Genç) Buharalılar eğitim alanında yenilikçi bir yaklaşım benimseyerek Usul-ı Cedit çerçevesinde çeşitli çalışmalar gerçekleştirmiştir. Ancak Bolşevikler BHSC'de eğitim reformlarını daha kapsamlı bir şekilde uygulamaya koymuştur. Sovyet yönetimi, eğitimi yalnızca modernleşme için bir araç olarak görmemiş, aynı zamanda kendi ideolojisini yaymanın bir yolu olarak değerlendirmiştir. Bu bağlamda Cedit okullarının müfredatı Sovyet ideolojisine uygun hale getirilmiş ve eğitim, halkın Sovyet sistemine entegrasyonunu sağlamak amacıyla yapılandırılmıştır. Kırsal bölgelerde başlatılan okuma-yazma kampanyaları ve kadınların eğitime katılımına yönelik teşvikler, bu reformların en dikkat çeken unsurları olmuştur. Böylelikle, eğitimin toplumsal tabana yayılması hedeflenmiş ve her kesimin bu dönüşümden faydalanması amaçlanmıştır.

BHSC'de gerçekleştirilen eğitim reformları, halkın okuryazarlık seviyesini yükseltmeyi ve modern eğitim anlayışını yaygınlaştırmayı hedefleyen kapsamlı çalışmalarla öne çıkmıştır. Bu reformların önemli bir unsuru, Latin alfabesine dayalı yeni bir yazı sisteminin benimsenmesi olmuştur. Kadınların eğitime katılımını artırmak amacıyla özel okullar ve kurslar açılmış, toplumsal eşitlik hedeflenmiştir. Bu süreçte, genç nüfusun modern iş gücüne entegrasyonunu sağlamak için teknik ve mesleki eğitim kurumları da hayata geçirilmiştir. Buhara'da 1921 yılında açılan Darülmualim adındaki öğretmen okulu, eğitimcilerin yetiştirilmesi konusunda önemli bir rol üstlenmiştir. Bunun yanı sıra okuma-yazma kursları, ilkokullar ve yükseköğretim kurumları açılarak eğitim ağı genişletilmiştir. Ancak, öğretmen maaşlarının düşük seviyede olması ve okul binalarındaki yetersizlik gibi sorunlar, reformların hayata geçirilmesini zorlaştırmıştır. Maarif Bakanlığı, bu engelleri aşmak için öğretmenlere yönelik eğitim programları düzenlemiş ve halkı eğitime teşvik eden kampanyalar yürütmüştür. Tüm bu çabalar, kısa bir süre içinde halkın okuma-yazma oranında önemli bir artışın sağlanmasına olanak tanımıştır (Orunbayev, 2020: 120).

Eğitim reformları, yalnızca halkın eğitim düzeyini artırmakla sınırlı kalmamış, aynı zamanda toplumsal yapıda derin değişikliklere neden olmuştur. Modern eğitim anlayışının yaygınlaşması, geleneksel sosyal ve kültürel normları dönüştürmüştür; ancak bu süreç, Sovyetler Birliği'nin ideolojik kontrolünü pekiştirmesine de olanak sağlamıştır. Bu müdahale, Ceditçilik hareketinin özgün kimliğini zamanla yitirmesine ve bağımsız niteliğinin zayıflamasına yol açmıştır (Hatunoğlu, 2016b: 27-28). Buna rağmen, BHSC'deki eğitim reformları, bölgenin modernleşme tarihinin önemli bir unsuru olarak kabul edilir. Geleneksel eğitim sistemi yeniden

yapılandırılarak modern müfredatlar oluşturulmuş, medreseler modern eğitim anlayışına uygun şekilde dönüştürülmüş ve öğretmen okulları ile akşam okulları gibi yeni eğitim kurumları faaliyete geçirilmiştir.

BHSC, eğitim yoluyla nitelikli kadrolar yetiştirme hedefi doğrultusunda Moskova'da Buhara Eğitim Evi'ni kurarak önemli bir adım atmıştır. Bu kurum, genç Buharalılar için eğitim fırsatları sunmuş ve Sovyetler Birliği ile yürütülen iş birliği çerçevesinde faaliyet göstermiştir. 1922 yılında ilk öğrenci grubu Moskova'ya gönderilmiş, kısa sürede artan öğrenci sayısı nedeniyle Eğitim Evi daha büyük bir binaya taşınmıştır. Eğitim programları, kültürel ve mesleki alanlarda uzman kadrolar yetiştirmeye odaklanmış, bu süreçte Buhara hükümeti mali destek sağlamıştır. Ancak bu eğitim evleri zamanla amacı dışında kullanılmış ve öğrencilerin fabrikalarda çalıştırılması gibi sorunlar yaşanmıştır. Bunun yanında, yeterli öğretmen, personel sağlanamaması ve savaş koşulları nedeniyle ciddi engellerle karşılaşmıştır. Tüm bu sorunlara rağmen, Eğitim Evi kısa süreli faaliyetleri boyunca komünist ideolojinin Doğu'daki etkisinin artırılmasında ve Buhara'nın eğitim reformlarına katkı sağlanmasında merkezi bir konumda yer almıştır. Ancak, 1924 yılında BHSC'nin siyasi varlığının sona ermesiyle birlikte Eğitim Evi de faaliyetlerini durdurmak zorunda kalmıştır (Nuridinov, 2019: 47-49).

Sosyal Reformlar

BHSC, Emirlik rejiminin yıkılmasının ardından sosyal, kültürel ve ekonomik alanlarda kapsamlı reform girişimlerinde bulunmuştur. Bu reformlar, toplumun özellikle geri kalmış yönlerini modernleştirme ve halkın yaşam standartlarını iyileştirme amacını taşımaktaydı. Kadınların toplumsal rollerini güçlendirmek ve eğitime erişimlerini artırmak bu hedeflerin önemli bir parçasını oluşturmuştur. Bu doğrultuda, kadınların eğitimi ve haklarının geliştirilmesine yönelik makaleler yayımlanmış, çeşitli eğitim kursları düzenlenmiştir. Kadınların toplumsal yaşama daha aktif katılımını teşvik etmeyi amaçlayan bu çalışmalar, farkındalık yaratma ve eşitlik anlayışını güçlendirme çabalarının bir parçası olarak değerlendirilmiştir. Ancak, erken yaşta evlilik gibi köklü geleneklerin devam etmesi, bu reformların etkinliğini sınırlayarak kadınların topluma entegrasyonu konusunda zorluklar ortaya çıkarmıştır (Hayitov, 2005: 40-45).

Kültürel alanda, Buhara Cumhuriyeti modernleşme sürecini desteklemek için tiyatro ve müzik gibi sanat dallarını geliştirmeye özel önem vermiştir. Eğitim Bakanlığı'nın koordinasyonunda tiyatro grupları oluşturulmuş, tiyatro binaları inşa edilmiş ve halkı sanatsal faaliyetlere dahil etmek için çeşitli projeler başlatılmıştır. Abdurrauf Fitrat gibi dönemin önde gelen isimleri, sanatsal eserleriyle toplumun kültürel seviyesinin yükseltilmesine önemli katkılarda bulunmuştur. Bu süreçte tiyatro, halkın eğitilmesi ve bilinçlendirilmesi için etkili bir araç olarak değerlendirilmiştir. Bunun yanı sıra, müzik eğitimi veren okulların kurulması ve uluslararası iş birlikleri, Cumhuriyetin sanat politikalarının başarısını artırmıştır. Sanatın bir modernleşme aracı olarak kullanılması, Cumhuriyetin kültürel reformlarına ivme kazandırmıştır (Taşkaya, 2015: 12).

BHSC, tarihi eserlerin korunması ve kültürel mirasın gelecek nesillere aktarılması için müzecilik faaliyetlerini geliştirmiştir. Tarihi eserlerin toplanması ve yurt dışına çıkışlarının engellenmesi amacıyla Milli Kültür Bakanlığı bünyesinde "Tarih Eserler- Antika Şubesi" kurulmuştur. 1922 yılında açılan Buhara Müzesi, bu çabaların en somut örneklerinden biridir. Müze, halkın tarihsel ve kültürel mirasla buluşmasını sağlayarak eğitim ve bilinçlendirme görevini üstlenmiştir. Müzenin açılışında, dönemin yetkilileri müzeciliğin kültürel

aktarım açısından taşıdığı önemi vurgulamıştır. Böylece Cumhuriyet, halkın geçmişle bağını güçlendirmeyi ve modernleşme sürecini tarihsel bir perspektifle desteklemeyi amaçlamıştır (Orunbayev, 2020: 149).

Yerel basın, reformların halka aktarılması ve toplumun bilinçlendirilmesi için önemli bir araç olarak kullanılmıştır. "Buhara Ahbar" gazetesi, hükümet politikalarını, reform girişimlerini ve uluslararası gelişmeleri halkla paylaşarak dönemin önemli bir iletişim aracı olmuştur. Gazetenin ilk sayısında yer alan makalelerde, sosyal, ekonomik ve kültürel reformların temel hedefleri ayrıntılı bir şekilde açıklanmıştır. Gazete, yalnızca iç politika meselelerine değil, aynı zamanda uluslararası gelişmelere de yer vererek halkın dünyaya açılmasını sağlamıştır. Hükümetin emir ve kararları, gazetenin resmi bölümlerinde yayımlanmış ve bu sayede halk, yürütülen reformlar hakkında bilgilendirilmiştir. Böylelikle basın, halk ile devlet arasında bir köprü işlevi görmüştür (Raximov, 2022: 399-401).

Genel olarak, BHSC sosyal reformlar yoluyla modernleşme ve toplumsal dönüşümü gerçekleştirme amacını taşımıştır. Ancak, geleneksel yapıların ve ekonomik zorlukların etkisi, reformların başarıya ulaşmasını büyük ölçüde sınırlandırmıştır. Bununla birlikte, eğitimden sağlığa, kültürden sanata kadar birçok alanda atılan yenilikçi adımlar, Cumhuriyetin modernleşme sürecine önemli katkılar sağlamıştır. Reformların uygulanmasında karşılaşılan zorluklara rağmen, bu süreç bölgenin gelecekteki toplumsal ve kültürel gelişimi için sağlam bir temel oluşturmuştur. Buhara Cumhuriyeti'nin bu dönemde gerçekleştirdiği reformlar, sadece kendi coğrafyasını değil, aynı zamanda çevre bölgeleri de etkileyerek dönemin modernleşme hareketine öncülük etmiştir. Bu nedenle, Cumhuriyetin reformları, Türkistan'ın tarihsel dönüşüm sürecinde önemli bir yer tutmaktadır.

SONUÇ

BHSC, Sovyetler Birliği'nin Türkistan coğrafyasındaki sosyalist dönüşüm politikalarını uyguladığı önemli bir deney alanı olarak tarih sahnesinde yerini almıştır. Cumhuriyetin ilanı ile birlikte, hanlık düzeninin tasfiyesi ve Sovyet ideolojisine dayalı sosyalist bir düzenin inşası hedeflenmiştir. Ancak bu süreç, bölgenin sosyo-kültürel dinamikleri ve muhafazakâr yapılarıyla uyumsuzluk nedeniyle önemli sınırlamalarla karşılaşmıştır. Buhara deneyimi, Sovyet ideolojik projelerinin yerel düzeydeki etkisini ve sınırlarını gözler önüne sermesi bakımından dikkate değerdir.

BHSC'nin idari yapılanması, Sovyetler Birliği'nin sosyalist yönetim anlayışını yerel düzeyde uygulama çabalarının önemli bir yansımasıdır. Merkezîyetçi bir model çerçevesinde tasarlanan bu yapı, vilayetlerden köy düzeyine kadar uzanan bir hiyerarşik organizasyonla faaliyet göstermiştir. Bu dönemde kurultaylar, yerel halk temsilcilerini kapsayarak yönetim süreçlerine katılımı sağlamakla birlikte, Sovyetler Birliği'nin politikalarını uygulamakla yükümlü olan bir denetim mekanizması işlevi görmüştür. Yönetim organları, Sovyet ideolojisinin yerleşmesi ve kamu hizmetlerinin düzenlenmesinde kritik rol oynamıştır. Ancak, bu idari yapılanma, yerel halkın geleneksel yönetim sistemleriyle olan uyumsuzluk ve merkezi otoritenin baskın etkisi nedeniyle önemli sınırlamalarla karşılaşmıştır.

Ekonomik reformlar, Sovyetler Birliği'nin sosyalist ekonomi modelinin bölgeye entegrasyonu çerçevesinde şekillendirilmiştir. Feodal toprak mülkiyetinin kaldırılması ve kolektif çiftliklerin kurulması gibi girişimlerle ekonomik eşitsizliklerin giderilmesi amaçlanmıştır. Ancak, yerel halkın geleneksel tarım yöntemlerine olan

bağlılığı, reformların etkinliğini sınırlamıştır. Sanayileşme girişimleri de altyapı eksiklikleri ve sermaye yetersizliği nedeniyle hedeflenen düzeye ulaşamamış, bölgedeki ekonomik dönüşüm sınırlı kalmıştır.

Kültürel reformlar, Sovyet ideolojisinin halk arasında benimsenmesi için laik eğitimin yaygınlaştırılmasını ve geleneksel dini yapıların etkisinin azaltılmasını hedeflemiştir. Bu kapsamda, geleneksel eğitim kurumları kapatılarak yerine modern okullar açılmış ve kadınların toplumsal yaşama daha fazla katılımı teşvik edilmiştir. Ancak, bu reformlar bölge halkının muhafazakâr yapılarıyla çatışmış, özellikle dini değerlerin ön planda olduğu topluluklarda Sovyet politikalarına yönelik direnç ortaya çıkmıştır. Bu durum, kültürel dönüşüm sürecini yavaşlatmıştır.

Sosyal reformlar ise toplumsal eşitliğin sağlanması ve feodal yapının tasfiyesi amacıyla gerçekleştirilmiştir. Feodal beylerin toprak üzerindeki hakimiyetinin sona erdirilmesi ve sosyalist düzenin inşası için çeşitli yasal düzenlemeler yapılmıştır. Ancak, halkın geleneksel toplumsal hiyerarşilere olan bağlılığı ve Sovyet rejimine duyulan güvensizlik, bu reformların başarıya ulaşmasını engelleyen temel etkenler arasında yer almıştır.

Toplumsal dönüşüm süreci, Sovyetler Birliği'nin sosyalist ideolojiyi bölgeye entegre etme çabalarının bir yansımasıdır. Feodal düzenin tasfiyesiyle daha eşitlikçi bir yapı oluşturulması hedeflenmiştir. Ancak, halkın geleneksel değerleriyle Sovyet politikaları arasındaki derin çatışmalar, reformların uygulanabilirliğini sınırlandırmıştır. Özellikle dini liderlerin ve toplumsal direniş unsurlarının etkisi, bu dönüşümün hedeflendiği şekilde gerçekleşmesini engellemiştir.

BHSC, Sovyet ideolojisinin Türkistan coğrafyasındaki sınırlarını anlamak açısından kritik bir örnek sunmaktadır. Reformlar, bölgenin ekonomik ve toplumsal yapılarında değişikliklere zemin hazırlamış, ancak bu değişiklikler halkın sosyo-kültürel yapılarından kaynaklanan direnişlerle sınırlandırılmıştır. Reformlar her ne kadar Sovyet yönetiminin bölgedeki ideolojik hedeflerini yansıtırsa da bu hedeflerin yerel dinamiklere uyum sağlama konusunda yaşadığı zorluklar, Buhara örneği üzerinden açıkça görülmektedir.

KAYNAKÇA

BNSR TsIK (Bukharskaya Narodnaya Sovetskaya Respublika, Tsentralnyy Ispolnitelnyy Komitet). (1922). Sbornik Deystvuyushchikh Zakonov i Rasporiazheniy Bukharskogo Narodnogo Pravitelstva, Gosudarstvennaya Tipografiya pri VTsIK Bukharskoy NSR. Buhara.

DUMLUPINAR, İ. Y. (2023). "Astrahanîler ve Mangıtlar Devri Buhara Hanlığı (1599-1920): Genel Hatlarıyla Kaynakları ve Siyasi Tarihi", Genel Türk Tarihi Araştırmaları Dergisi 5(9): 199-220.

HATUNOĞLU, N. (2016a). "Azat Buhara Gazetesinde Yayınlanan Karikatürlerin Buhara Halk Cumhuriyeti'nin Sovyetleştirilme Sürecine Yansıması", Türk Tarihi Araştırmaları Dergisi 1(1): 114-37.

HATUNOĞLU, N. (2016b). "Buhara'daki Ceditçilik Hareketi ve Yaş Buharalılar", Selçuk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi (38): 1-33.

HATUNOĞLU, N. (2019). "Buhara Emirliği'nin Son Hükümdarı Âlim Han'ın Afganistan'da Ölümü ve Sonrasında Yaşanan Gelişmeler", Asya Araştırmaları Uluslararası Sosyal Bilimler Dergisi, 2(2): 127-144.

HAYİTOV, Sh. (2005). Buxoro Xalq Sovet Respublikasi: Iqtisodiyot İjtimoiy Siyosat, Ma'daniy Hayot, Buxoro.

- İSHANOV, A. İ. (1955). Sozdanie Bukharskoy Narodnoy Sovetskoy Respubliki (1920-1924 gg.), Izd-vo Akademii nauk Uzbekskoy, Taşkent.
- KILIÇASLAN, Y. (2024). “Rusların Türkistan’da Pamuk Üretimi ve Ticareti”, Genel Türk Tarihi Araştırmaları Dergisi 6 (12): 613-22.
- KUDUKHOV, K. S. (2012). “S tselyu sozdaniya ‘Bukharskogo Platsdarma’ (1920–1921)”, Via in Tempore. Istoriya. Politologiya, 21 (1 (120)): 185–190.
- MUHAMEDOVA, S. F. (2018). “Rol Musy Saidzhanova v Razvitii Ekonomicheskoy i Finansovoy Zhizni Bukharskoy Narodnoy Sovetskoy Respubliki”, Rossiya i Musulmanskiy Mir 2 (308): 105-112.
- NURİDİNOV, T. K. (2019). “Dom prosveshcheniya Bukharskoy Narodnoy Sovetskoy Respubliki v Moskve (Ocherk Istorii)”, Nauchnyy Rezultat. Sotsialnyye i Gumanitarnyye Issledovaniya, 5(3): 46-50.
- ORUNBAYEV, A. (2020). Buhara Halk Sovyet Cumhuriyeti: Siyasi, Sosyo-Ekonomik, Medeni Hayat ve Liderler (1920-1924), Yüksek Lisans Tezi, Karabük Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Karabük.
- RAXİMOV, S. A. (2022). “Buxoro Xalq Sovet Respublikasi Tarixini O’rganishda Matbuotning Roli (1920-1924 y)”, Oriental Renaissance: Innovative, Educational, Natural and Social Sciences, 2(4-2): 397-402.
- RGAE (Rossiyskiy Gosudarstvennyy Arkhiv Ekonomiki). (1996). Ekonomicheskoye otnosheniya Sovetskoy Rossii s budushchimi soyuznymi respublikami. 1917-1922: Dokumenty i Materialy, (Otv. Red. V.V. Kabanov), Moskva: Izdatelskaya Firma ‘Vostochnaya literatura’ RAN.
- SARAY, M. (1975). Rusya’nın Türk İllerinde Yayılması, Boğaziçi Yayınları, İstanbul.
- TAŞKAYA, H. (2015). Abdurrauf Fitrat ve Yaş (Genç) Buharalılar Cemiyeti, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- TURAN, M. (2011). “SSCB’de Toprak Mülkiyeti”, Ankara Üniversitesi SBF Dergisi, 66(03): 307-332.
- YEŞİLOT, O. ve ÖZDEMİR, B. (2021). “Sovyet Arşiv Belgeleri Işığında Basmacı Hareketi”, Belleten, 85(302): 279-310.
- YILMAZ, M. ve ATA, F. (2004). “Buhara Cumhuriyeti ve Basmacılık Hareketi Hakkında İki Rapor”, Selçuk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi (15): 205-225.